

สำนวนภาษาจากยาหม้อใหญ่

EP.02 ตอน ลงแดง

เคยไหมครับ? เคยติดอะไรแล้วมันเลิกไม่ได้ หรือเลิกยาก อยากจะเลิกก็เลิกไม่ได้สักที
อย่างเช่น ติดหนังสือ ติดกาแฟ ติดหนัง ติดซีรีส์ ติดบอล ติดบุฟเฟ่ต์ ติดเกม ติดโซเชียล
มีเดีย เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ ไลน์ ติดต๋อ เป็นต้น ฯลฯ เรียกได้ว่าหากวันไหนไม่ได้จัด ไม่ได้เล่น ไม่ได้
กิน ก็อาจทำให้ออกอาการหงุดหงิดไปทั้งวันเลยทีเดียว

สำนวนที่ใช้เรียกอาการติดนั้นติดนี้แล้วไม่ได้จัดเนี่ยเขาเรียกว่า **ลงแดง**

ก่อนหน้าที่เราจะใช้สำนวน **ลงแดง** ในกลุ่มของผู้ติดสุราเร่ร่อน หรือผู้ติดสารเสพติด เมื่อ
ผู้ป่วยต้องการที่จะเลิกสุราหรือสารเสพติดโดยการงดเสพอย่างเด็ดขาด ไม่เป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป
แบบที่เรียกกันว่า **หักดิบ** ผู้ป่วยก็จะมีอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ปวดท้อง เพลีย นอนไม่หลับ
เครียด หงุดหงิด ถ่ายเหลว ชัก คลื่นไส้อาเจียน อันเป็นผลข้างเคียงมาจากการงดสารเสพติดอย่าง
เด็ดขาด นอกจากนี้ในบางรายอาจถึงขั้นออกอาการ **ลงแดง** เพิ่มอีกด้วย อาการลงแดงจึงถูก
นำมาใช้เรียกอาการโดยรวมของการขาดสุราหรือสารเสพติดในร่างกายอย่างเฉียบพลัน

แล้วอาการ **ลงแดง** นั้นเป็นอย่างไร?

ในตำรับตำราการแพทย์แผนไทยโบราณกล่าวถึงอาการลงแดงไว้ว่า

*อาการของโรคอย่างหนึ่ง คือ ท้องเสียอย่างแรงและมีเลือดจำนวนมากปนออกมากับ
อุจจาระด้วย เด็กเล็กที่เป็นโรคชาง คือ มีเม็ดผื่นขึ้นในปากและลิ้นเป็นฝ้า ก็อาจมีอาการลง
แดงได้ หรือเด็กที่เป็นตานขโมย คือ โรคพยาธิในลำไส้ ก็อาจมีอาการลงแดงได้เช่นกัน*

อาการท้องเสียอย่างแรงและมีเลือดจำนวนมากปนออกมากับอุจจาระด้วย หรือถ่ายเป็น
เลือด เพราะการขาดสิ่งเสพติดทำให้เกิดอาการปวดท้อง กล้ามเนื้อเกร็ง ลำไส้บีบตัวจนทำให้มี
เลือดออกในทางเดินอาหาร และมักเกิดขึ้นกับผู้ที่หักดิบสุราหรือยาเสพติดในชั้นที่รุนแรงและอาจ
ถึงขั้นเสียชีวิตด้วยเช่นกัน

ในตำราพระโอสถพระนารายณ์ ได้กล่าวถึงตำรายาที่ชื่อว่า “ทิพภาค” ตำยาประกอบด้วย
สมุนไพรต่าง ๆ รวมทั้งผื่นและกัญชา ซึ่งมีสรรพคุณในการแก้อาการระส่ำระสาย กินข้าวไม่ได้ นอน
ไม่หลับ อาการตกเลือดตกหนอง **ลงแดง** ดังนี้

*“ทิพภาค เอา ยาดำ เทียนดำ ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระจวาน พิมเสน สิ่งละส่วน
การบูร 4 ส่วน ผื่น 8 ส่วน ใบกัญชา 16 ส่วน สุราปนกระสาย บดทำแท่ง น้ำกระสายใช้*

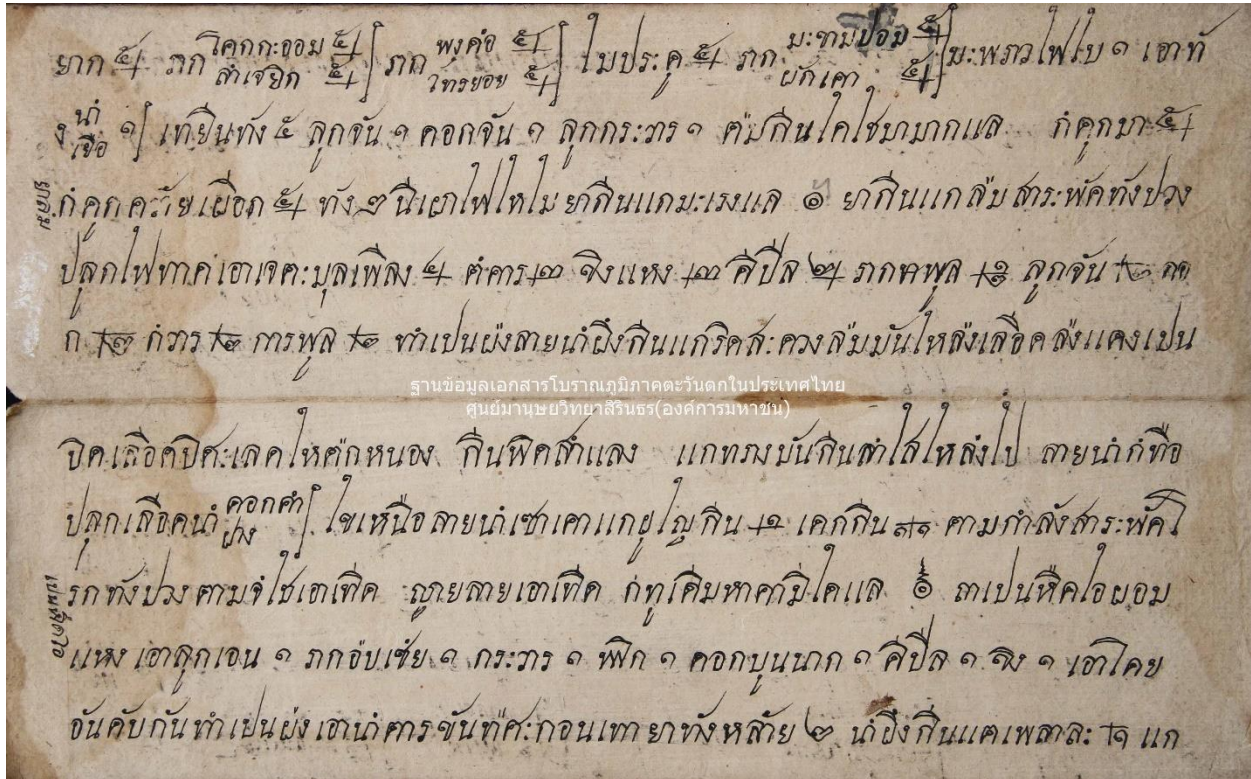
ให้ชอบโรคร้อนแลเย็น กินพอควร แก่สารพัดทั้งหลายอันให้ระส่ำระสาย กินข้าวมิได้ นอนมิหลับ ตกบุพโพลีหิต **ลงแดง** หายแล ฯ”

ตำราพระโอสถพระนารายณ์นี้สมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงนิพนธ์อธิบายไว้เมื่อคราวพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2460 ไว้ดังนี้

หนังสือที่เรียกว่าตำราพระโอสถพระนารายณ์นี้ คือตำราพระโอสถตั้งแต่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชกรุงเก่า หอพระสมุดฯ ได้ต้นฉบับของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ซึ่งพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นชัยนาทนเรนทรประทานมา เป็นหนังสือ คัมภีร์ลานผูก 1 มีตำราพระโอสถซึ่งหมอหลวงได้ประกอบถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราชหลายขนาน ปรากฏชื่อหมอ และวันที่ตั้งพระโอสถนั้น ๆ จดไว้ชัดเจน อยู่ในระหว่างปีกุนจุลศักราช 1021 หรือ พ.ศ. 2202 จนปีฉลู จุลศักราช 1023 หรือ พ.ศ. 2204 ซึ่งอยู่ในระหว่างปีที่ 3-5 ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ที่น่าประหลาดคือมีตำรายี่ผึ้งรักษาบาดแผลของหมอฝรั่งประกอบถวายในครั้งนั้นด้วย ยี่ผึ้งตามตำรานี้ หมอฝรั่งพวกกุฎีจีนยังใช้รักษากันมาตราบเท่าทุกวันนี้ ตำราพระโอสถทั้งปวงนี้พึงรวบรวมเข้าคัมภีร์ในชั้นหลัง

ในหนังสือสมุดไทยตำรายา ฉบับหมอเห สายโกสินทร์ ต.ไร่ขิง อ.สามพราน จ.นครปฐม ก็ปรากฏการใช้คำว่า ลงแดง ในความหมายที่เป็นอาการของโรค ในตำรับยากินแก้ลมสารพัดทั้งปวงดังนี้

ยากินแก้ลมสารพัดทั้งปวง ปลุกไฟธาตุ เอาเจตมูลเพลิง ๔ ตำลึง ตะค้ำน ๓ บาท บิงแห้ง ๓ บาท ดีปลี ๒ ตำลึง รากชะพลู ๑ บาท ๒ สลึง ลูกจันทน์ ๒ สลึง ดอกจันทน์ ๒ สลึง กระวาน ๒ สลึง กานพลู ๒ สลึง ทำเป็นผงลายน้ำผึ้งกินแก้ริดสีดวงลม มันให้ลงเลือด **ลงแดง** เป็นบิตเลือด บิตเสลด ให้ตกหนอง กินผิดสำแลง แก่ซางมันกินลำไส้ให้ลงไปลายน้ำกะทือ ปลุกเลือดน้ำดอกคำ น้ำฝาง ใช้เหนื่อลายน้ำข้าวข้าวแก่ ผู้ใหญ่กิน ๑ บาท เด็กกิน ๑ สลึง ๑ เพ็อง ตามกำลังสารพัดโรคทั้งปวงตามจะใช้เอาเถิด ยายลายเอาเถิด กระทุ้เดิมหาคามีได้แล

ฐานข้อมูลเอกสารโบราณภูมิภาคตะวันตกในประเทศไทย
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

NPT007-018 ตำรายา ฉบับหมอเห สายโกสินทร์

<https://www.sac.or.th/databases/manuscripts/main.php?m=document&p=item&id=17>

ตามข้อมูลหลักฐานดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า คำว่า **ลงแดง** ได้มีการใช้มาตั้งแต่สมัยพระนารายณ์มหาราช และใช้กันในแวดวงการแพทย์แผนไทยเรื่อยมา คำว่า **ลงแดง** ได้วิวัฒนาการความหมายไปตามยุคสมัย จากที่เคยมีความหมายเป็นอาการของโรคที่ท้องเสียและมีเลือดปนออกมากับอุจจาระ มาเป็นอาการโดยรวมของผู้ที่ขาดสุราหรือสารเสพติด มาจนถึงปัจจุบันก็มีความหมายที่กว้างออกไปจนกลายเป็นสำนวนหมายถึงเรื่องอื่น ๆ ในชีวิตประจำวัน หากยกตัวอย่างการใช้สำนวนลงแดงให้ทันสมัยหน่อยก็คงต้องบอกว่า

“ถ้าไม่ได้เล่นมือถือสักวัน มันจะลงแดงตายเลยหรือไง”

ผู้เขียน

ดอกรัก พยัคศรี นักวิชาการคลังข้อมูล

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

อ้างอิง

กรมศิลปากร. **ตำราพระโสตถพระนารายณ์**. พิมพ์ครั้งที่เจ็ด. พระนคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน
ฌาปนกิจศพนายจอน ศุภลักษณ์ ณ เมรุวัดแก้วฟ้าล่าง วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2508.

ชยันต์ พิเชียรสุนทร, แม้นมาส ชวลิต และวิเชียร จีรวงศ์. **คำอธิบายตำราพระโสตถพระนารายณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. 2558.

นิสา เขยกลิ้น. **ตำรายา ฉบับหมอเห สยโกสินทร์**. ปรุวรรณ. เข้าถึงเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2565

<https://www.sac.or.th/databases/manuscripts/main.php?m=article&p=item&id=2>